

Бранко ПАНОВ

МАРКСИЗМОТ И СОВРЕМЕНАТА ВИЗАНТОЛОГИЈА

По долги и сестрани проучувања на законитостите на човечкото општество, Карл Маркс во првата половина на 40-те години на XIX век дошол до своето епохално откритие — материјалистичкото разбирање за закономерностите на историјскиот развој на човечкото општество. Фридрих Енгелс, најблискиот соработник и сомисленик на Маркс, бил првиот кој во пролетта 1845 година, за време на нивната средба во Брисел, ја ислушал новата концепција за материјалистичкото разбирање на историјата¹). Тоа големо Марксово откритие Ф. Енгелс нагласено го потенцирал на двапати 1885 и 1888 год., кога во своите дела „Кон историјата на Сојузот на комунистите“ и „Предговор кон англиското издание на Манифестот на Комунистичката партија“, напишал: „Кога ние во пролетта 1845 год., повторно се сретнавме во Брисел“. Маркс веќе ја имаше „завршено во главни црти“ својата материјалистичка теорија за историјата²). Ф. Енгелс истото тоа го изјавил и 1888 год.: „Кога пак во пролетта 1845 год., јас повторно се сретнав со Маркс во Брисел тој веќе ја имаше разработено таа мисла и ми ја изложи...“³). Ф. Енгелс кој дотогаш и самиот доста навлегол во тајните на законитостите на историјскиот развој на човечкото општество⁴), заедно со Маркс уште во Брисел во текот на 1845 и 1846 год., ја разработиле материјалистичката теорија и за првпат ја изложиле во нивното заедничко дело „Германската идеологија“. Во Брисел — пишува Енгелс — „ние се оддадовме на детална разработка на овие нови погледи во самите различни

1) Г. А. Багатурија, Первое откритие Маркса (Формирование и развитие материалистического понимания истории). — Во кн. Маркс — Историк 1818—1968. Москва 1968, 135 и сл.; сп. и Х. Андонов-Полјански, Маркс и историјата. — Одбрани дела. Т. 1. Скопје 1980, 19 и сл.

2) К. Маркс, Ф. Енгелс, Сочинения. Т. 21, стр. 220.

3) Ibid., 368.

4) Л. И. Гольман, Об исторических взглядах молодого Энгельса (Путь к материалистическому пониманию истории). — Во кн. „Энгельс и проблемы истории“. Москва 1970, 7 и сл.; Х. Андонов-Полјански, Енгелс и историјата. — Одбрани дела. Т. 1, стр. 41 и сл.

правци⁵⁾). Во таа смисла, Бриселската средба на Маркс и Енгелс 1845—1846 год., одиграла историска улога, бидејќи овозможила Марксовото откритие да добие завршна и посовршена форма⁶⁾. Затоа, со право и Ф. Енгелс се смета, заедно со Маркс за основоположник на марксистичката историографија⁷⁾. Во „Германската идеологија“ Маркс и Енгелс ги разјасниле фундаменталните основи на постанокот и развитокот на човечкото општество; нагласено ја истакнале движечката сила на човечкото општество: развојот на производните сили; ги дале основните стадиуми на историскиот развиток на човечкото општество, кои се карактеризираат како закономерна смена на владеачките форми на сопственост на секоја етапа: 1. племенската, 2. античката, 3. феудалната, и 4. буржоаската. На тој начин, по силата на дијалектичката закономерност, материјалистичката теорија истапува тука и како метод на создавањето на општествените и историските појави⁸⁾. Иако издавањето на „Германската идеологија“ поради најразлични пречки доста се одолжило (една глава била објавена 1847, а целото дело дури 1932—1933 г. во Советскиот Сојуз⁹⁾), Маркс и Енгелс уште од 1846 год., го користеле историскиот материјализам како научен метод при анализирањето на историското минато и современите настани, дополнувајќи го и усовршувајќи го притоа и самиот метод¹⁰⁾. Подоцна, материјалистичкото учење на Маркс и Енгелс било дополнувано и доразвивано и од поголем број нивни следбеници-марксиста. Во таа смисла посебно значајни научни резултати дал В. И. Ленин, кој со право сметал, дека теоријата на Маркс не претставува „нешто завршно и неприкосновено“¹¹⁾.

1.

Основачите на научниот социјализам Карл Маркс и Фридрих Енгелс со поставувањето на основите на материјалистичкото разбирање за законитостите на историскиот развиток на човечкото општество им зададе силни удари на антинаучните идеалистички теории за развитокот на општеството. Со појавата на марксизмот буржоаската историографија засекогаш ја загубила својата водечка улога во развитокот на историската

5) К. Маркс, Ф. Енгелс, Сочинения, Т. 21, стр. 220.

6) Г. А. Багатурија, Первое откритие Маркса, 135 и сл.; Л. И. Гольман, Об исторических взглядах молодого Энгельса, стр. 7 и сл.

7) Энгельс и проблемы истории, 5; Х. Андонов-Полјански, Енгелс и историјата, 37 и сл.

8) Г. А. Багатурија, Первое откритие Маркса, 141—148; Л. И. Гольман, Об исторических взглядах молодого Энгельса, 7.

9) Х. Андонов-Полјански, Маркс и историјата, 23.

10) Л. И. Гольман, Об исторических взглядах молодого Энгельса, 7.

11) В. И. Ленин, Полное собрание сочинений, т. 4, стр. 184.

мисла и науката¹²). Тргувајќи од позициите на материјалистичкото разбирање на историјата, Маркс и Енгелс поставиле и цврсти основи за научното изучување на потеклото, суштината и развитокот на феудалното општество. За разлика од буржоаските историчари од XIX в. (Гизо и др.) кои ја игнорирале економската основа на феудализмот, сведувајќи по истиот само на определена форма на политичка организација, Карл Маркс сметал дека во феудалното општество политичката власт била само атрибутот на земјишната сопственост. И додека буржоаските историчари давајќи карактеристика за феудалниот поредок нагласено ги истакнувале односите меѓу сизерените и вазалите во рамките на владеечката класа, Маркс ги поставил на преден план производните односи, т.е. односите меѓу двете антагонистички класи на феудалното општество — крупните земјовладетели и лично зависните од нив селани, не одрекувајќи ја притоа и хиерархиската структура на самата феудална земјишна сопственост на којашто соодветствувала и феудалната политичка хиерархија. Но во тоа Маркс не го гледал најглавното. Откривајќи ги внатрешните врски меѓу вонекономската принуда и другите страни на феудалниот начин на производство, Маркс укажал на тоа дека во феудализмот селаните биле сопственици на орудијата за производство и фактички владетели на земјата, која во основа била сопственост на феудалците¹³). К. Маркс во „Капиталот“ дал опстојно образложение за феудалниот начин на производството, набележувајќи ги притоа и неговите главни карактеристики: 1. Крупниот земјопосед, концентриран во рацете на феудалните сопственици; 2. Малото селско стопанство, засновано врз приватната сопственост на селаните на орудијата за производство, со чијашто помош тие ја обработувале земјата; 3. Личната зависност на селаните од феудалците и вонекономската принуда, и 4. Натуралниот карактер на стопанството¹⁴). Овие Марксови поставки, кои биле разработувани и конкретизирани врз нов изворен материјал од Ф. Енгелс и други следбеници — марксисти, овозможиле поставените проблеми за генезата на феудалните односи во Европа и другите континенти да најдат нова потврда на својата вистинитост. Во таа смисла особено значајни резултати постигнала современата марксистичка византологија.

¹² Историја средних веков, т. 1. Москва 1966, 38.

¹³ Э. Я. Брегал, „Капитал“ К. Маркса как исторический труд. — Во кн. Маркс — Историк 1818—1968. Москва 1968. 186—187.

¹⁴ Ibid., 185.

2.

Уште во втората половина на XIX век, кога историјата на Византија сè повеќе почнала да ги привлекува историчарите, филозофите, историчарите на литературата, уметноста и други специјалисти, марксистичкото учење имало силно влијание на нив. Тоа посебно важи за историчарите-позитивисти, кои под влијание на историскиот материјализам започнале да се интересираат и за социјално-економската историја на Византија, давајќи притоа предимство на проучувањето на византиската селска општина¹⁵⁾. Но и покрај големото влијание на марксизмот, византологијата како посебна гранка на историската наука, дури сто години по Марксовото откритие на материјалистичкото разбирање на закономерностите на историскиот развој на човечкото општество, конечно се отргнала од буржоаското влијание и почнала да се развива врз трајни и прочистени марксистички позиции¹⁶⁾.

Марксистичката византологија посебно значајни резултати постигнала во последните четири децении. Во овој временски период главна преокупација на византолозите-марксиста станал византискиот феудализам: неговата генеза и развој¹⁷⁾. Притоа тие дошле во жестоки судири со голем број претставници на буржоаската византологија, кои целосно или делумно го негирале и продолжуваат да го негираат постоењето на феудалниот поредок во Византија¹⁸⁾. На тој начин иследувачите на византиското општество се поделиле на приврзаници и противници на постоењето на феудализам во Византија, т.е. на „феудалисти“ и „антифеудалисти“¹⁹⁾.

Главната причина да дојде до разединување меѓу познавачите на византиското општество се состои во тоа, како што правилно утврдил и југословенскиот византолог Г. Острогорски, што многумина западни византолози не го сфатиле „самиот

¹⁵⁾ Д. Ангелов, *История на Византия*, I. София 1965, стр. 12; сп. и *История средних веков*. Т. 1, стр. 38 и сл.

¹⁶⁾ Опстојно за тоа, види: З. В. Удальцова, *Советское византиноведение за 50 лет*. Москва 1969, 9 и сл.

¹⁷⁾ З. В. Удальцова, *Византия и Запад (Типологические наблюдения)*. — *Византийские очерки*. Москва 1977, 3 и сл.

¹⁸⁾ Опстојно за тоа, види: З. В. Удальцова, К. А. Осипова, *Отличительные черты феодальных отношений в Византии (Постановка проблемы)*. — *Византийский вестник*, Т. 36 (Москва 1974) стр. 3 и сл.; З. В. Удальцова, К. А. Осипова, *Особенности феодализма в Византии*. — *Вопросы истории*, 10 (Москва 1974), 99 и сл.; К. В. Хвостова, *Особенности аграрноправовых отношений в поздней Византии XIV—XV вв.* Москва 1968, 26 и сл.; Г. Острогорски, *Проблеми из историје византијског селшаштва*. — *Сабрана дела*. Књ. I. Београд 1969, 348 и сл.; Б. Ферјанчић, *Академик Георгије Острогорски у светској византологији*. — *Зборник радова Византолошког института XVIII* (Београд 1978), 271.

¹⁹⁾ З. В. Удальцова, К. А. Осипова, *Отличительные черты феодальных отношений в Византии*, стр. 3; З. В. Удальцова, К. А. Осипова, *Особенности феодализма в Византии*, стр. 99 и бел. 3.

поим на феудализмот⁽²⁰⁾. Имено, за разлика од византолозите —марксистите кои под терминот „феудализам“ подразбирале посебна општествено-економска формација, чија социјално-економска база бил феудалниот начин на производство, со неговиот својствен систем за експлоатација на непосредните производители од страна на владеечката класа, противниците на постоењето на византиски феудализам под поимот „феудализам“ подразбирале севкупност на определени политички институции, соединување на вазалитет и бенефиција, постоење на феудална хиерархија и лични врски, соединети правни и морално-етички врски на сенеори и вазали и сл.⁽²¹⁾.

Во буржоаската византологија сè уште преовладува гледиштето за континуитетот на прчко-римските начела во средновековниот свет, т.е. сфаќањето за непрекидното постоење на слободната мала земјишна сопственост во Византија, која служела како потпора на императорската власт, централизираната држава, потоа господството на римската приватна сопственост и римското право во сите сфери на општествениот живот на Византија итн⁽²²⁾.

За разлика доколку буржоаските византолози кои во целост го одрекуваат постоењето на византискиот феудализам, постојат и такви иследувачи кои постоењето на феудализмот во Византија го објаснуваат како продолжителен процес на трансформација на робовладетелскиот поредок. Притоа, социјалниот поредок на Византија понекогаш го истоветуваат со јапонскиот средновековно општество, каде што феудализмот бил изграден, без надворешни влијанија⁽²³⁾. Во таа смисла и приврзаниците на теоријата за конуитетот и автохтониот развој на Византија се сложни во тоа што и едните и другите ја одрекуваат

²⁰⁾ Г. Острогорски, Проблеми из историје византијског селаштва, 348.

²¹⁾ З. В. Удальцова, К. А. Осипова, Особенности феодализма в Византии, 99.

²²⁾ Види: P. Lemerle, *Esquisse pour une histoire agraire de Byzance: les sources et les problèmes.* — *Revue historique* t. 220 (Paris 1958 p. 43—94; истиот, *Prolégomènes à une édition critique et commentée des „Conseils et Récits“ de Kékauménos.* — *Memoires. Académie Royale, de Belgique.* Classe des Lettres t. 54, fasc. 1 (Bruxelles 1960), p. 80; L. I. Raybaud, *Le gouvernement et l'administration centrale de l'empire byzantin sous les premiers Paléologues.* Paris 1968, 293; N. Svoronos, *Sur quelques formes de la vie rurale à Byzance. Petite et grande exploitation.* — *Annales*, t. 11, No 3, 1956, p. 335; истиот, *Recherches sur le cadastre byzantin et la fiscalité aux XI-e et XII-e lié cles: le cadastre Thébes.* — *Bulletin de Correspondence Hellénique* 83 (1959) p. 144 sq.; F. Dölger *Der Feudalismus in Byzanz.* — *Studien zum mittelalterlichen Lebenswesen Wortäge und Forschungen*, V. Constanz 1960, 185—193; H. G. Beck, *Byzantinischen Gefolgschaftswesen.* — *Stützungsberichte der Bayerischen Academie der Wissenschaften, Phil.* — *Hst. Klasse*, No 5. München 1965, 29.

²³⁾ K. Watanabe, *Problèmes de la „feodalité“ byzantine.* — *Une mise au point sur les diverses discussions.* — *Hitotsubaschi Journal of Aris and Sciences*, vol. 5 (1965), p. 32—33.

законитоста на концепцијата на синтезата на социјалниот поредок на Византија и општествените односи на варварите (Словени, Ерменци, Араби и др.) кои ја напаѓале или завладувале Империјата, во периодот на генезата на феудализмот²⁴).

Таквите и слични концепции за општествениот развиток на Византија во последно време со право сè повеќе ги губат своите приврзаници и во редовите на западноевропската и американска историографија. Тоа пред сè е резултат на новите научни сознанија презентирани и на последните меѓународни византолошки конгреси²⁵). Но сето тоа не значи дека проблематиката околу византискиот феудализам со самото тоа е разрешена, зашто сè уште постојат голем број отворени прашања кои продолжуваат да предизвикуваат научни полемики и меѓу самите претставници на марксистичката византологија²⁶).

Во последно време современата марксистичка византологија со право била окупирана со разјаснувањето на специфичностите на византискиот феудализам. Притоа, врз конкретен изворен материјал аргументирано било укажано не само на федалниот карактер на развитокот на Византија, туку и на тоа дека византискиот феудализам не бил наполно нов модел, туку определена варијанта која имала многу сличности со општествениот развиток во Југоисточна Европа и во земјите на Исток²⁷). Во таа смисла современите византолози-марксистички не само што ја потврдиле марксистичката концепција за федалното општество на византиски терен, кој К. Маркс и неговите современици доволно не го познавале²⁸), туку доста сториле да се добие поцелосна слика за федалната општествено-економска формација.

Тргнувајќи од Марксовото учење за општествено-економските формации, чијшто развиток се сметал како единствен „природен историски процес“²⁹), иследувачите на византискиот феудализам биле еднодушни во тоа дека федалниот поредок во Византија се утврдувал врз основа на синтезата на федалните елементи, узреани во недрата на робовладетелската форма-

24) Види: З. В. Удальцова, К. А. Осипова, Особенности феодализма в Византии, 101.

25) В. Грохова, Место Византии в типологии европейского феодализма. — Византийский временник, т. 40, (1979), стр. 3—4.

26) Ibid., 4; сп. и Г. Г. Литаврин, Византийское общество и государство в X—XI вв. Москва 1977, 4 и сл.; М. Я. Сюзюмов, Зачатки будущего а социально-экономической сфере Римской империи и ранней Византии (К постановке вопроса). — Во кн.: Античный и средневековый город. Свердловско 1981, 3 и сл.

27) З. В. Удальцова, К. А. Осипова, Особенности феодализма в Византии 102.

28) М. Я. Сюзюмов, Некоторые проблемы исторического развития Византии и Запада. — Византийский временник, т. 35 (1973), стр. 4.

29) В. И. Ленин, Полное собрание сочинений, т. 1, (Москва) стр. 62—63.

ција, со феудалните односи, формирани кај варварските народи, но со јасни надминати антички начела, со институти наследени од доцно Римската империја. Овие типолошки специфичности, појавени во ранофеудалниот период, се одразиле врз одделните категории на феудалното општество и во епохата на развиениот феудализам, кога се појавиле и нови фактори, карактеристични за византискиот феудализам³⁰).

Познавачите на византискиот феудализам иако отишле доста напред во расветлувањето на процесот на формирањето на феудалните односи во Византија, сè уште изразуваат несогласност околу времето на зародувањето на феудализмот во Византија. Во таа смисла се искрастелизирани две гледишта: 1. дека зародишот на феудалниот поредок бил уште во IV век и, 2. во IX—XX век³¹). Од друга страна, пак, извесни разлики постојат меѓу византолозите-марксиста во однос на завршетокот на процесот на формирањето на феудалните општествени односи во Византија. Голем дел иследувачи сметаат дека тоа станало во периодот од X—XI век³²), а други дека крајната победа на феудализмот била во XI—XII век³³). Освен овие прашања кои и натаму чекаат поопределени и попрецизни одговори, современата византологија сè уште ја нема разрешено и проблематиката околу слободното селанство и судбината на византиската општина како во периодот на развиениот феудализам така и пред тоа³⁴). Во разрешувањето на оваа проблематика, како и на другите слични проблеми, како појдовна точка треба да служи Марксовото учење за производствените односи, бидејќи како што тој самиот се искажал, во тоа лежи и „длабоката тајна, сокриената основа на секој општествен поредок“³⁵).

3.

Голем удел и заслуга во разрешувањето на бројни проблеми сврзани со генезата и развојот на феудализмот во Византија, воопшто, и во јужнословенските земји, посебно, има и современата југословенска марксистичка византологија. Посебна заслуга за тоа има водечкиот југословенски византо-

³⁰) З. В. Удальцова, К. А. Осипова, Особенности феодализма в Византии, 102; сп. и М. Я. Сюзюмов, Зачатки будущего в социально-экономической сфере Римской империи и раней Византии, 8 и сл.

³¹) К. В. Хвостова, Особенности аграрноправовых отношений в поздней Византии, 5; Е. Э. Липшиц, Очерки истории византийского общества и культуры VIII-первая половина IX века, Москва—Ленинград 1961, 3 и сл.

³²) Г. Г. Литаврин, Византийское общество..., 288.

³³) З. В. Удальцова, Византия и Западная Европа, 13.

³⁴) Г. Г. Литаврин, Византийское общество..., 7 и сл.

³⁵) К. Маркс, Ф. Энгельс, Сочинения, Т. 25, ч. II, (Москва) стр. 354; сп. и К. В. Хвостова, Особенности аграрноправовых отношений в поздней Византии, 6 и сл.

лог Г. Острогорски, кој врз база на богат изворен материјал и тргнувајќи од позициите на историскиот материјализам, дал детална анализа на развојот на основните феудални институции на Византија и во јужнословенските земји: пронијата и имунитетот³⁶). Притоа тој со доста аргументи го обезвреднил гледиштето на оние историчари на Византија, кои не навлегувајќи во суштината на поимот феудализам го одрекувале постоењето на феудализмот во Византија. Изјаснувајќи се дека во Византија природно е да се смета дека постоело „феудално општество исто како и во западните земји“³⁷), Г. Острогорски се вброил меѓу првите византолози кои им се спротивставиле на оние иследувачи на византиската историја што го негирале постоењето на византиското феудално општество и кои верувале дека феудализмот постоел само во земјите на Западна Европа³⁸).

Со одделни проблеми сврзани со феудализираното византиско општество пред сè во доцниот период, се позабавил и Б. Ферјанчиќ³⁹). Исто така предмет на сестрани проучувања на доцновизантискиот феудализам бил и на Љ. Максимовиќ. Определувајќи се дека „процесот на феудализацијата на византиското село дал не само основно обележје на развитокот на општеството во целина, туку и карактер на функционирањето на органите на власта“⁴⁰), тој заклучил дека „јавната власт во византиската провинција во времето на Палеолозите постанала, повеќе од било кога, непосредна власт на феудалната класа“⁴¹).

4.

Младата македонска византологија, која со позабрано темпо почнала да се развива во последните две децении, исто така посветува внимание на проблематиката околу генезата и развојот на феудализмот во Византија. Тоа е и разбирливо,

³⁶) Г. Острогорски, Пронија (Прилог историји феудализма у Византији и јужнословенским земљама). — Сабрана дела I, 119—342; истиот Прилог историји имунитета у Византији. — Сабрана дела I, 405—479.

³⁷) Г. Острогорски, Проблеми из историје византијског селаштва, 348.

³⁸) Ibid., 347 и сл.; сп. и А. П. Каждан, Концепция истории византийской империи в трудах Г. А. Острогорского. — Византийский вестник т. 39 (1978), стр. 82 и сл.; З. В. Удальцова Византия и Западная Европа. 9 и сл.; З. Удальцова, К. А. Осипова, Отличительные черты феудельных отношений в Византии, 9 и сл.; Б. Ферјанчиќ, Академик Георгије Острогорски, 271.

³⁹) Б. Ферјанчиќ, Поседи византијских манастира у градовима. — Зборник радова Византолошког института, XIX (1980), 209—248; истиот, Тесалија у XIII и XIV веку. Београд 1974, 29 и сл.; истиот, Византија и Јужни Словени. Београд 1966, стр. 89 и сл.

⁴⁰) Љ. Максимовиќ, Византијска провинција управа у доба Палеолога. Београд 1972, 7.

⁴¹) Ibid., 163.

бидејќи феудализмот во Македонија бил граден под непосредно влијание на византискиот феудализам. Македонските византолози и медијевалисти природно е што при проучувањето на проблематиката околу генезата и развитокот на феудализмот во Византија и Македонија, секогаш оделе кон тоа преку споредување да ги откријат законитостите на историскиот развиток на општеството, односно општите и специфични патишта на развитокот на феудалниот поредок во одделните временски периоди.

Досегашните научни резултати на македонските иследувачи, градени врз база на марксистичката концепција за феудалното општество и врз конкретен изворен материјал, се сведуваат на тоа дека како резултат на словенската колонизација и извршениот аграрен преврат дошло до дефинитивно ликвидирање на робовладетелскиот поредок во Македонија во VII век. Врз урнатините на разорените робовладетелски стопанства изникнале слободните словенски селски општини во чиешто рамки во почетокот дошле до израз родовско-општинските односи. Овие слободни селски општини, во чии рамки живееле и бивши робови, колони и други, всушност претставувале т.н. „земјоделски“ општини, кои им претходеле на соседските општини-марки, со кои посебно се бавел и Ф. Енгелс. До IX век земјоделските општини како резултат на развитокот на општеството масовно се изгубиле, отстапувајќи им го своето место на соседските (територијални) општини-марки. Иако овие општини останале доминантни сè до почетокот на XI век, уште во текот на IX и X век во Македонија дошло до формирањето на феудалните односи⁴²). Создадената 969 година македонска словенска држава со право се смета во македонската историографија како ранофеудална држава, зашто дурн во време на византиското владеење (XI—XII в.) феудалните односи го достигнале својот повисок степен на развиток⁴³). Врз база на конкретен изворен материјал, македонските иследувачи утврдиле дека во овој временски период во Македонија веќе биле на лице сите потребни феудални институции, кои се карактеристични и за развиениот феудализам во Византија: про-

⁴²) Историја на македонскиот народ, кн. I. Скопје 1969, 108 и сл.; Б. Панов, Охрид и Охридската област во првите векови по словенската колонизација (VI—VIII век). — Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, Кн. 4 (30), (1978), 130—132; истиот, Охрид и Охридската област во време на бугарското владеење (средина на IX в. — 969 година). — Годишен зборник на ФФ, Кн. 5—6 (31—32), (1979/80), стр. 152 и сл.

⁴³) Историја на македонскиот народ I, 133 и сл.; С. Антолјак, Самуиловата држава. Скопје 1969, 84 и сл.; Б. Панов, Струмичката област во времето на Самоил. — Во кн.: Илјада години од востанието на комитопулитите и создавањето на Самоиловата држава. Скопје 1971, 157 и сл.; Т. Томоски, Средновековни градови во Полог. — Годишен зборник на ФФ, кн. 2 (28), (1976), 251 и сл.

нијата, која од крајот на XI век добила и воен карактер; екскусијата, односно имунитетот, под кој марксистичките иследувачи подразбираат збир на судски и административно-финансиски права на феудалецот, потоа трите видови феудална рента: одработната, натуралната и паричната итн⁴⁴). При разгледувањето на одделните етапи во кој се одвивал процесот на феудализацијата во Македонија, македонските иследувачи нагласено ги потенцирале специфичностите на развитокот на феудализмот во Македонија, т.е. укажале на неговиот нерамномерен развиток во одделните области, а што било резултат на специфичните историски услови⁴⁵). На тој начин, врз база на историскиот материјализам, познавачите на македонското феудално општество ги потврдиле на македонски терен законитостите кои се општоважечки за феудалната општествено-економска формација, за чие проучување виден придонес дадоа класиците на научниот социјализам.

Branko PANOV

MARXISM AND CONTEMPORARY BYZANTOLOGY

Summary

On the basis of Marx's research and the elaboration of a materialist understanding of the historical development of man's society, (with Engels also giving his contribution), the author attempts to demonstrate how the materialist theory was used as a scientific method for an analysis of the historical past. The author pays a particular attention to Marxist Byzantology which still after a century from Marx's research has started to develop on a real Marxist basis. The author further shows the polemics between bourgeois Byzantology and Marxist Byzantology by reviewing the Marxist Byzantology of the last four decades. These polemics were centred on the genesis and the development of Feudalism in Byzantium. He pays special attention to the results achieved by the

⁴⁴) Историја на македонскиот народ I, 149 и сл.; Б. Панов, Имунитетот и феудалната рента во Македонија во XI и XII век според писмото на Теофилакт Охридски. — Годишен зборник на ФФ, Кн. 22 (1970), 225—269; истиот, Теофилакт Охридски како извор за средновековната историја на Македонскиот народ. Скопје 1971, 97 и сл.; X. Меловски, Влијанието на екскусијата врз развојот на феудалните односи. — Годишен зборник на ФФ, Кн. 5—6 (31—32), (1979/80), 127—136.

⁴⁵) Б. Панов, Теофилакт Охридски, 71 и сл.

Marxist Byzantologists. The results confirm the Marxist concept of feudal society in Byzantium, which has assisted in establishing a clearer, more real picture of feudalism.

The author reviews the development of Marxist Byzantology in Yugoslavia and the immense contribution made by these scientists to the solving of numerous problems that have emerged in the study of the history of Byzantium. An attempt is made to survey the work carried out by Macedonian Marxist Byzantologists and Medievalists.